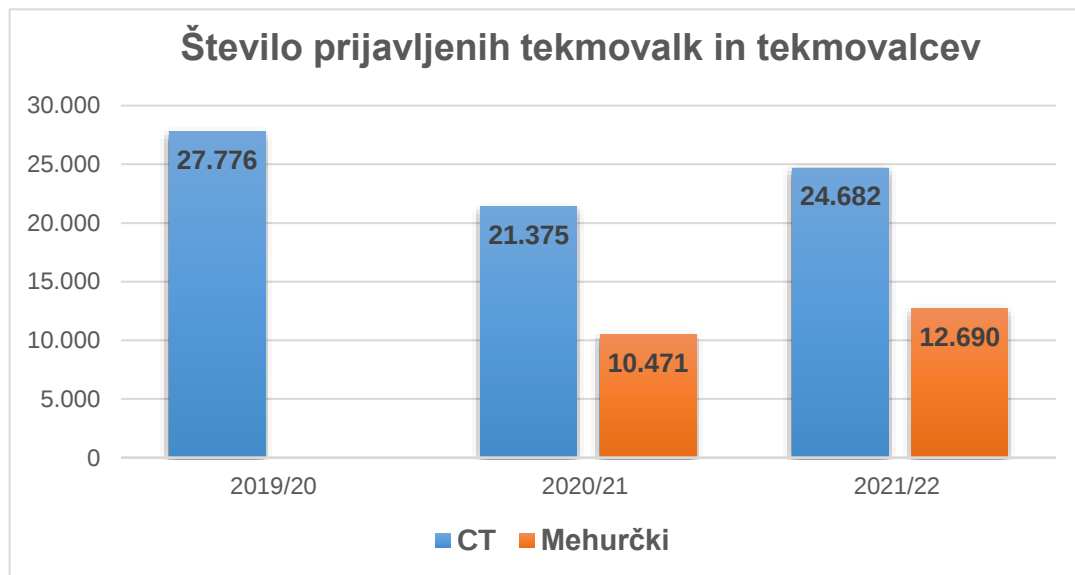

**SKUPNA IZHODIŠČA IN GLAVNI POUDARKI PRIPRAVE
NA TEKMOVANJE V ZNANJU SLOVENŠČINE
ZA *CANKARJEVO PRIZNANJE 2022/2023***

Spoštovane kolegice in cenjeni kolegi, mentorice in mentorji,

Iani sem si v uvodnem delu skupnih priporočil zaželel, da bi naslov tekmovanja *Vedre bližine med nami* vsi skupaj razumeli kot napoved šolskega leta, ko se bodo časi »žive šole« vrnili. Zdi se, da so se – in da se vsi skupaj nismo spremenili v zoombije s približno toliko osredotočenosti in zavzetosti kot kak mladiček, ki bezlja od dražljaja do dražljaja in ga zmoti že to, če pade list na tla. Toda tudi po zaslugi vseh vas, cenjene sodelavke in sodelavci, ki vsakodnevno pripravljate tekmovalke in tekmovalce, se naša dežela ne bo preimenovala v Zoombilandijo; število tekmovalcev v šolskem letu 2021/2022 je v obeh tekmovalnih skupinah naraslo, kar pomeni, da bralna motivacija med karanteno le ni šla rakom žvižgat. Naj pa se tovrstnega žvižganja čim bolj učita karantena in šola na daljavo – mi boste že oprostili to uporniško iskrico ...

Uporniško tudi zato, ker sta poglobljeno branje poezije in razmislek o prebranem v šolskem letu 2022/2023 uporništvo sama po sebi. V času, ko smo navajeni instant odgovorov in tвитovskih filozofij, se kompleksnost sporočilnosti pesmi skorajda sramežljivo umakne v ozadje. Prostor resničnosti šovov in telenovel ni prostor poezije, čas otročjih preprirov pred kamerami ni čas zatopljenosti v verze in kritičnega premisleka o njihovi vsebini in obliki.

Naslov letošnjega tekmovanja je ***Rime srca, ritmi sveta***; čeprav morda kdo poreče, da naslova nima smisla razlagati, kot ne kaže pretirano razlagati poezije, sam verjamem, da kak namig ne bo nepotrebno seciranje občutljivega pesniškega tkiva. *Rime srca* so rime, ki rastejo iz srca – ob tem lahko pomislimo na tematiko življenja v pesniške živalske »junake« v prvih dveh tekmovalnih skupinah, na pesmi o sobivanju in ljubezni v kasnejših razredih, a tudi na občutje sodobnega *morja pločevine* in starodavne, iz zgodovinske snovi zgrajene baladnosti. Rime srca se tako prepletajo z raznovrstnimi podobami, *ritmi sveta*. *Že mišja dolina* ne prinaša le svetlih slik radoživosti, ampak tudi željo po svetu, ki bo boljši, Möderndorferjeva poezija je resda napisana humorno, najstniško, a ta ali ona pesem se izpisuje tudi s *črnim tušem*; črna je prevladujoča barva tudi v Menartovi zbirki srednjeveških motivov.

Skupaj z mladimi sogovorniki bomo mentorji branja po celotni tekmovalni navpičnici tako opazovali predvsem učinek pesmi na bralca, dovolili bomo osebno presojo prepričljivosti sporočila, a hkrati mlade spodbujali tudi k razumevanju jezikovne igre, ki ji pravimo pesem. Pesem bomo začutili in o njej (kritično) razmišljali, oboje pa povezali še z zmožnostjo pisanja o prebranem. Odveč je poudarjati, da je pri tem ključna vloga mentorja branja, ki dopušča osebni pogled svojih sogovornikov na poezijo, a jih hkrati tudi vodi k zastrtim (Prezrtim?) besedilnim prvinam.

BRALNI DOGODEK – RADOST VPRAŠANJ, NE UČENJE ODGOVOROV

Naj uvodoma nakažem nekaj možnosti za raziskovanje in aktualizacijo besedil; naj bodo najprej in predvsem vprašanja, nikakor ne odgovori, še manj navodila ali celo predpisi za razumevanje in vrednotenje prebranega. Podrobnejša priporočila skupaj z dodatno literaturo, če bo potrebna, bodo pripravile posamezne podkomisije.

- Prvi razred: Lila Prap: **Živalske uspavanke**. Pesmi v avtorski slikanici *Živalske uspavanke* ni mogoče brati neodvisno od ilustracij. Bomo pri bralnem dogodku torej razmislili, kako »brati« ilustracije in kaj likovna sporočilnost prispeva k sporočilnosti besed? Kratke pesmi (uspavanke za posamezne živali) delujejo s svojo zvočnostjo, zvok pa je hkrati tudi nosilec raznovrstnih razpoloženj. Ali *Uspavanka za čuke* ali v *Uspavanka za kače* s ponavljajočima se samoglasnikom U in soglasnikom S delujeta strašljivo? Kako zvočno učinkovita in hkrati humorna, igriva so druga besedila? *Uspavanka za piščance* s ponavljajočim se zlogom *pi* se v sklepu pesmi spremeni v napoved molka, spanja ... Kako torej zvočno igro v pesmi soustvarja tišina? Je smiselno tovrstno odprtost pesmi k tišini opazovati tudi v drugih uspavankah? Se mačje predenje v *Mačji uspavanki* prav tako spremeni v molk? Je naključje, da se vrsta uspavank konča prav s tripičjem? Kako učinkujeta *Pasja uspavanka* in *Uspavanka za slone*? S katerimi besedili lahko povezujemo *Uspavanko za ovčke*? Katera uspavanka v zbirki je najbolj nenavadna in kako jo brati? *Živalske uspavanke* brez dvoma ponujajo izvrstno in pestro bralno doživetje, ki se le še nadgradi z razmislekom o ilustracijah, kar je posebej poudarjeno tudi v didaktični interpretaciji slikanice (D. Haramija: Pogovorimo se o pesmih. V: Lila Prap: *Živalske uspavanke*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjiga pred nosom), 2013).
- Drugi in tretji razred: Anja Štefan: **Drobtine iz mišje doline**. Vsebinsko prostornino te le na videz »drobne« knjige razkriva uvodna štirivrstičnica *Pisar*, v kateri je *mišji svet* ujet v *drobne pesmice*. Toda kakšen je *mišji svet*? Kaj lahko bralec v njem pričakuje? Zgolj svetle ali tudi temne motive, predvsem besedno igro ali tudi pesmi z izrazito moralnimi vprašanji? V zbirki je zaznavna celovitost sveta – pesmi prikazujejo najrazličnejše značajske poteze pesemskih junakov in s tem vzbujaajo raznovrstna razpoloženja: razposajenost radovedne miške (*Radič*), igrivost, ki spominja na ljudsko izštevanko (*Pleši, pleši, mala miška*), naštevalnico (*Pogum, Je miška, miška, miška nesla lešnik, Sir*) ali krožno pesem, v kateri je prvi hkrati tudi zadnji verz, kar omogoča ponavljanje pesmi. V zbirki je zaslediti še skrivnostnost izročilnega pesemskega lika mišjega vrača (*Čarovniška*), ob nonsensih oz. komičnih tonih so v zbirki tudi tabujske vsebine. Kaj pomeni *grmenje* (*Grah*)? Katere teme so v pesmih *Medenjak* in *Miš debela, miš ohola* ali *An ban*. Kako se pesnica opredeljuje do potez sodobnega sveta, predvsem njegove nepravčnosti (*Le*

pogumno, le za mano)? Bi lahko rekli, da sklepna pesem (*Lahko noč*) povzema tri temeljne tematske plasti zbirke, saj lirski subjekt *vsem otročičkom* želi *zdravje, pamet in moč*?

- Četrty in peti razred: Vinko Möderndorfer: ***Babica za lahko noč***. Zbirka vsebuje prikaze drobnih težav (*Mama se kar naprej jezi*) in humornih pripetljajev v družinskem krogu, ki so povezani z iskanjem izgovora na nesrečo (*Zelo poredna žlica*), razmišljanje o pomenu in učinku besede (*Vprašanja*) ali zmerljivke (*Svinja*), predvsem pa portretiranje babice kot pomembnega družinskega člana, ki skupaj z vnukom iz povsem vsakdanjih opravil lahko ustvari vznemirljiv, celo napet niz dogodkov (npr. *Babica in piškoti*). Zanimivo vprašanje za skupno raziskovanje poezije je, kako vnuk doživlja babico, kako se v pesmih izraža otroški glas ter kako družinsko motiviko in temo sobivanja otrok in odraslih izrazito zaznamujeta predvsem skupna igra in družinska varnost. Katere teme še določajo to kompleksno zbirko? Morda zaljubljenost, neupoštevanje pravil, minljivost in spomin? Poleg značilne vedrine pesniška zbirka bralcu ponuja bralne užitke na ravni doživljanja izmuzljivega pomena besed in premisleka o sporočilnosti zbirke, predvsem o medgeneracijskem predajanju igri, zaznamuje pa jo tudi prepričljiv humor, raznovrstnost tem in povezovanje generacij, kar je odlična priložnost za aktualizacijski pogovor pri bralnem dogodku, ki lahko poteka kot osebno, problemsko ali medbesedilno vrednotenje.
- Šesti in sedmi razred: Feri Lainšček: ***Ne***. Dialog med pesnikom in svetom mladih je temeljna značilnost zbirke Ferija Lainščka *Ne*, ki svoj temeljni tematski namen izraža že z naslovom – najstniški lirski subjekt svoja uporniška doživljanja sveta izreka v praviloma kratkih pesmih z amfibraško dvostopično metrično shemo verza, pogosto je ponavljanje besedice *ne*, prav tako pa upor izražajo posamezni naslovi besedil (*Brez veze, Nočem, Ni res, Ne maram*). Čemu vse se torej upira mladostnik? So to predvsem zanj nesmiselna pravila? Ali ima tudi težave? Je izvir težav le zaljubljenost ali tudi samopodoba (*Ni res, Faca*)? Uporništvo se izraža na ravni izbire motivov (šola, učitelji, vrstniki) in predvsem jezika, saj pesnik zanikanje pravil poudarja z rabo slengovskih besed (npr. *fajn, faca, sranje*). Kako je zbirka sestavljena? Kaj pomeni uvodna pesem (*Ne beri*), ki govori o dvomu v smiselnost branja poezije? Kako se v osrednjem delu izpiše in izriše svet mladostnikovih običajnih težav in stisk in kako se ob koncu zbirka prevesi v razmišljanje o samoti in ustvarjanju? Kdo bi lahko govoril sklepne pesmi? Najstnik ali pesnik? Morda kar oba? Razločevanje, a hkrati zbliževanje pesnika in najstnika v svojevrstni gesti oporekanja svetu je glavno tematsko jedro zbirke, ki ne zapade v nikakršen moralizem, saj nasveti za najstnika pač niso rešitev (*Nasveti*).
- 8. in 9. razred: Vinko Möderndorfer: ***Romeo in Julija iz sosednje ulice***. Ljubezen je tematsko prešitje te izvrstne pesniške zbirke – prikazana je kot nerodna, obotavljajoča se zaljubljenost, ki jo spremljata poljubljanje in nerodnost, a hkrati tudi kot (minljivo) čustvo, s katerim se povezujejo tišina in negotovost, ljubosumje in sreča, živčnost in dotiki, prepir in sramežljivost. Kako deluje raba druge osebe ednine v uvodni pesmi (*Kaj te briga*), kdo je lirski subjekt v pesmi *Tako to gre* in kdo v pesmi *Zelo kompliciran fant*? Ali prepričljivost sporočila za mlade bralce soustvarja tudi premišljena raba slenga in poigravanje s tujkami? V veder prikaz odraščanja in želje po bližini se kot dopolnjujoči kontrast vključujejo pesmi s problemskimi temami –

razposajenost med poukom prekine vest o smrti begunca (*Črni cvet*), sklepne pesmi o ljubezni govorijo v povezavi z minljivostjo. Kako pesniški svet dopolnjuje medbesedilnost? Kako sodobni bralec doživlja izrazit eksperiment s pesemsko formo? V zbirki je likovna pesem napisana tako, da ni le likovna »razlaga« sicer razumljivega besedila, ampak s preoblikovanjem pesmi v podobo namenoma ustvarja sporočilno nerazvidno »uganko«, ki jo mora bralec sam razvozlati s postavljanjem mej med besedami; branje poezije je torej hkrati napor in ustvarjalnost – do pesemskega sporočila se mora bralec, ki to želi, prebiti sam, samostojno prehoditi pot sestavljanja pomena, kompleksnost sporočila pa dograjujejo še odlične ilustracije Jureta Engelsbergerja, ki so praviloma nadgrajujoči likovni komentarji pesmi.

- Prvi, drugi in tretji letnik – srednja poklicna šola: Miroslav Košuta: **Božaj veter** in Lenart Zajc: **Nevihla** (državno). Najnovejša Košutova zbirka je prepletena z ljubezensko tematiko in medbesedilnostjo, a navezovanje na ljudsko nemladinsko pesništvo je v Košutovi poeziji razvidno v preprostosti izraza, poglobljenosti tematike (gre za neke vrste zgoščene modrosti o življenju) ob hkratni minimalističnosti sloga, ki ga mestoma sicer dopolnjujejo kompleksnejše metafore. Kako torej delujejo te sodobne različice »ljudskega pesniškega glasu«? Medbesedilne navezave so vidne tudi v navajanju praviččnih motivov (*Prava pravljica*), tematika ljubezni pa se prepleta še s temami minljivosti, pomena bralne izkušnje (*Deveta briga*) ter liričnega občutenja narave in sobivanja z njo v predanosti ljubezni (*Košek rdečih češenj*). Poleg medbesedilne igre in lirizma zbirko zaznamujejo še raba ženskega lirskega subjekta (*Enkrat sem jutranja*), humorne prvine (*Štor je štor*) in simbolika otroške duše kot poti v boljši svet (*Ringaraja*), ki jo je izpostavil tudi pesnik v pesniški zbirki *Kriško kraške* (2005): »Ko sem rasel in zrasel, pa sem spoznal, da gledam svet še zmeraj z neskalkenimi otroškimi očmi, da se je v meni potuhnil moj nekdanji jaz, ki mi razlaga podobe sveta po svoje. Takrat so mi rekli, da sem pesnik.« Velja ob tej zbirki spoznati tudi življenje njenega avtorja?
- Prvi in drugi letnik – gimnazijski program in srednji strokovni program: Veronika Dintinjana: **V suhem doku**. Raziskovanje pesniške zbirke se lahko začne že pri njenem naslovu – ladja v *suhem doku* je plovilo, ki čaka na popravilo ali ga šele gradijo, zagotovo pa ne pluje (*Pripravljanje bark na zimo*). Je simbol plovila na suhem mogoče povezati z občutenjem sodobnega sveta? Z mrtvim tekom posameznikovega življenja v sodobni stvarnosti? So motivi, ki jih zajema pesnica v svojo zbirko, po sporočilnosti in razpoloženju podobni temu? Druga izrazita poteza pesniške snovi, iz katere nastajajo verzi, je zajemanje podob morja, tudi *sodobnega morja pločevine* (*Pred mnogimi leti*) in Sredozemlja ter navezovanje na književnost, na kar opozarjajo že uvodna navedka ter pogoste medbesedilne prvine v naslovih in v pesmih (npr. imena in deli pesemskih zgodb). Kako smiselno je torej pesem razlagati na ozadju predlog, na katere se navezujejo? Katere med njimi so za razumevanje zares ključne – morda grški miti? Ob tovrstno motiviko se vpletajo spomini na mladost, vtisi s potovanj, beleženje poti in stranpoti, viharjev in brezvetrja sodobnega sveta? Katero je temeljno občutje sveta, ki ga ustvarjajo pesmi? Nemir? Strah? Bolečina? Vse to in morda še kaj, npr. izročenost trenutkom, naravi, vtisom? Pomemben je tudi slog pesmi, raba forme svobodnega verza, ki ustvarja svojevrsten, pretežno umirjen, skorajda meditativen ritem, ki je v

skladu s tematskim tlorisom zbirke. V katerih besedilih pa je zaznati tudi drugačen, ostrejši, nemirnejši ritem – in zakaj?

- Tretji in četrti letnik – gimnazijski program in srednji strokovni program: Janez Menart: **Srednjeveške pridige in balade** (šolsko, državno), Umberto Eco: **Ime rože** (regijsko, državno). Zbirka Menartove pripovedne poezije se le na prvi pogled zdi »iz nekega drugega časa«; res je, da prinaša obilo navezav na starejše besedilne žanre (balada, pridiga) in da vsebuje nekatere izročilne motive (kralj Matjaž), a zagotovo je tudi res, da kot taka omogoča vrsto sodobnih aktualizacij po metodi branja med vrsticami. Iz zbirke *žari in diha davnih dni skrivnost (Prolog)*, ki bralca posredno sprašuje, katera, čigava kri v *zlat kapnik kapa in s padcem meri čas (Kri)*, kje in za koga se kujejo sodobni meči (*Meč*), kaj danes pomeni verz *Troje steklih volkov po zemlji naši se klati (Pridiga proti nevernemu Turku, vsega krščanskega sveta sovražniku)*. Zanimiva je tudi vloga kontrastov, in sicer tako v posamezni pesmi kot v celotni zbirki. Raziskovati je mogoče vlogo slogovne zaznamovanosti besed, saj so v zbirki tako redke, starinske kot vulgarne besede. Kako Menartov raznobarvni pesniški slovar soustvarja podobo domišljajske besedilne stvarnosti in razpoloženja oz. notranjega sloga besedil? Kako kontrast med lahkotnostjo, humornostjo in strašljivostjo besedila vpliva na njeno sporočilnost (*Ljubezen*), kako se podobe ubijanja povezujejo s sporočilnostjo *Pridige o bojni slavi in peti božji zapovedi*? Ključno je še vprašanje, koliko zgodovinskega konteksta je treba (s)poznati, ko bralec sooča z njegovimi upesnitvami zgodovinske snovi. Na to odgovarja pesnik sam: »Balade v tej knjigi so same po sebi sicer lahko branje, vendar pa so lahko tudi zahtevno, če naj bi bralec našel v njih vse tisto, kar je bilo potrebno vedeti, da so lahko nastale.«

Verjamem, da bo večini mentoric in mentorjev izbira besedil všeč, čeprav se morda kdo z njo tudi ne bo (v celoti) strinjal – komisija pač vsako leto skuša po najboljših močeh izbrati besedila tudi na podlagi načela raznovrstnosti tem tekmovanja in z njimi povezanih besedil. Zahtevnost je temeljni predpogoj uspešnosti tekmovanja, zato so izbrana besedila namenjena bralno bolj zmožnim tekmovalkam in tekmovalcem, še posebej od 4. razreda naprej, ko ta skupina učenk in učencev ter dijakinj in dijakov – nadarjeni ali bolj zmožni – ni deležna dovolj pozornosti; *Cankarjevo tekmovanje* že od svojega začetka zagovarja in skuša zagotavljati predvsem kakovost odzivov na prebrano, ne množičnosti.

MENTOR BRANJA: ZGLED IN AVTORITETA

Zagotovo je treba ponoviti temeljno vodilo: *Cankarjevo tekmovanje* je bilo, je in bo oblika spodbujanja in razvijanja **branja zahtevnih besedil**; besedil, ki jih ne berejo kar vsi otroci v razredu in ne le za spontani bralni užitek, ampak zato, da bi **dokazali višje razvite zmožnosti branja in pisanja**. Predvsem v tekmovalnih skupinah od vključno šestega razreda naprej je tudi letos bistveno to, da bodo tekmovalci postopoma in vodeno razvijali zmožnost kritičnega branja književnosti. Poleg temeljitega poznavanja vsebinskih in slogovnih prvin izbranih besedil se bodo soočili s snovnim ozadjem pripovedi, poznavanjem povezave med celotnim avtorjevim delom in izbrano knjigo, spoznavanjem značilnosti izbrane književne vrste – a vse to po jasnih in temeljitih bralnih korakih:

1. **podrobno branje** leposlovnega besedila (npr. s sprotnim zapisovanjem v dnevnik branja ali z uporabo drugih bralnih in učnih strategij) – poudariti velja metodo tesnega branja od vrstice do vrstice,¹ še posebej, če v besedilu zasledimo nenavadne, npr. starinske besede ali zahtevne tvorjenke,
2. **povezovanje** leposlovnega besedila in sobesedila z znanjem **literarne teorije in zgodovine** in (seveda),
3. **ponovno podrobno branje** književnega dela ter **razmislek** o tem, kaj v besedilu je sodobno, kaj povezano z zgodovino, kaj aktualno, kaj po mnenju bralca zastarelo (in zakaj), kako besedilo presega okvire časa, v katerem je nastalo, kako ga je torej mogoče aktualizirati – vse to v pogovoru z mentorico ali mentorjem branja in drugimi sobralci.

Postopno razvijanje kritičnega branja se bo izogibalo nekaterim potezam prvotnega, spontanega, včasih tudi naivnega (a upajmo, da ne zlonamernega) odzivanja na besedilo. Mentorji in tekmovalci ter vsi drugi, ki bodo skupaj z njimi razmišljali o besedilu (npr. starši) se bodo zato zagotovo **izogibali**:

- komentiranju **neprebranih** besedil ali njihovem zavračanju na podlagi vnaprejšnjih (nedokazanih) predpostavk o prezahtevnosti, dolgočasnosti ali še drugačni **navidezni recepcijski neustreznosti** besedil – tekmovanje, tako kot katero koli šolsko branje oz. bralni dogodek, nikoli ne moreta in ne smeta izhajati »le« iz književnih interesov mladih, še več: izziv in naloga mentorja branja sta, da jim pokaže, v čem so tudi navidezno tuja besedila v današnjem času zanimiva za branje in razpravo o prebranem;
- vrednotenju besedil na podlagi posameznih delčkov (npr. naslova ali nekaterih prizorov v besedilu) brez navezave vsega tega na celovito sporočilo besedila – to je namreč neustrezna metoda **iztrganega navajanja podrobnosti**, kar je prej dokaz pomanjkljive bralne zmožnosti kot izraz »skrb za varnost bralcev«;
- vztrajanju pri lastnem razumevanju (tudi brez utemeljitve) in neupoštevanju mnenja sogovornikov, **rušenju pogovora o prebranem** – mentor branja torej ne bo oblikoval avtoritarnih interpretacij, ki se jih je treba le naučiti, ampak bo spodbujal mlade sogovornike, da pod njegovim vodstvom razvijejo čim bolj poglobljeno razumevanje besedila – ali celo
- nepriznavanju **pravice** avtorja (in seveda bralcev), da zgodovinsko ali sodobno snov, posameznika, medsebojne odnose **vidi in prikazuje po svoje** – bolj ali manj razumljivo, prepričljivo, provokativno ...

NAVODILA ZA PISANJE PISNE NALOGE NA KNJIŽEVNO TEMO

Kot vsako leto bodo tudi letošnja navodila za pisanje pisne naloge na književno temo (npr. razlagalnega spisa ali kake druge vrste besedila, s katerim bodo tekmovalci dokazovali svoje razumevanje in vrednotenje književnega besedila) **OKVIRNA**, ne bodo torej zajela vsega, kar se od tekmovalca pričakuje, ko na tekmovanju oblikuje razlagalni spis. Učence oz. dijake je treba zato opozoriti, da v svoj spis **smiselno vključujejo** tudi **književno znanje** (zvrstno-vrstne oznake, podatki o avtorjih, medbesedilne primerjave, ustrezno citiranje, misli iz spremnih zapisov ipd.), saj vse to **soustvarja** bolj poglobljen odziv na naslov pisne naloge (to

¹ Krakar Vogel, B. (2014). Bralna pismenost med teoretičnimi načeli in poučevalno prakso. *Slovenščina v šoli*. XVII (3-4), 25–35.

velja predvsem za tekmovalce od 6. do 9. razreda in za srednjo šolo). Ker navodila za pisanje besedila niso »niz vprašanj«, na katera je treba odgovoriti, ampak opredeljujejo temo, o kateri naj bi tekmovalci pisali **samostojno, inovativno in prepričljivo**, je pomembno, da ne glede na okvirna navodila pri pisanju uporabijo znanje, ki je za temo spisa relevantno. To velja tudi za pripravo na tekmovanje: usvajanje književnega znanja je smiselno, če prispeva k razumevanju besedil in ustrezni rabi literarnovednih pojmov med razpravo o prebranem – tekmovalci naj se podatkov, ki za razlago besedil niso ključni, ne učijo; tudi dodatna strokovna literatura naj bo smiselna, obvladljiva, predvsem pa ne preobsežna. Treba pa je vendarle opozoriti, da kriterij B (*uporaba književnega znanja, do 10 točk*) prinese tekmovalcu 20 % točk, zato naj mentorji **tekmovalce opozarjajo na smiselno uporabo književnega znanja** (poznavanje avtorjev in del, raba virov ter literarnovednih pojmov) že med samo pripravo na tekmovanje, prav tako pa naj tekmovalci vse to upoštevajo tudi pri pisanju svojega besedila. *Cankarjevo tekmovanje* ni samo subjektivni ali poustvarjalni odziv na književnost, zahteva kritično branje in tvorjenje razlagalnega besedila, ki vključuje tudi uporabo književnega znanja. Način, kako tekmovalec znanje smiselno preplete z razumevanjem in osebnim odzivom, ločuje najboljše spise od tistih, ki so le lepljenka naučenega. Opozoriti velja še na to, da v višjih razredih srednjih šol biografski oz. faktografski podatki praviloma niso vključeni v problemsko obravnavo, saj so esejske zahteve oblikovane tako, da za kompleksno pisanje o zahtevani tematiki običajno niso relevantni.

Bistveno je, da mentorji z učenci oz. dijaki razmišljajo o aktualnosti književnih sporočil, tj. o tem, kako jih sodobni mladi bralec doživlja, razume in vrednoti. Ob tem je treba poudariti, da naj mladi bralci poskušajo med pripravo **preseči** zgolj izražanje subjektivnih vtisov o prebranem, naj se (na)učijo svoje doživljanje primerno **opisovati**, ga **utemeljevati**, **primerjati** z avtorjevim pogledom na stvarnost oz. književnost in njene osrednje teme – v vse to naj, glede na stopnjo tekmovanja in svoje recepcijske zmožnosti, vključujejo tudi prej omenjeni kontekst kritičnega branja. Ob vključevanju književnega znanja ter aktualizaciji besedila je temeljni namen pisnih nalog (na vseh stopnjah) spodbujanje subjektivnega in argumentiranega **vrednotenja** književnih besedil – predvsem dijaki naj torej v njem izrazijo svoje lastno razumevanje ter tehtno in prepričljivo interpretacijo besedil.

Učenci in dijaki naj se učijo ustrezno **odzivati** na **nalogo**, ki jo zastavljajo okvirna navodila za pisanje razlagalnega spisa oz. eseja:

- naslov in morebitne navedke ter navodila naj temeljito preberejo in razmislijo o »problemu«, ki se izraža v temi, o kateri bodo pisali,
- besedila naj ne oblikujejo kot »odgovarjanje na vprašanja« – vanj naj, kot je bilo že povedano, vključijo čim več navezav in spoznanj, ki so jih pridobili med pripravo na tekmovanje.

Navodila za pisanje besedila so **povzermalna**: opredeljujejo, o čem vse naj tekmovalec piše, praviloma pa ne vključujejo »samoumevnih nalog« (npr. *Predstavi podatke o avtorju, oznako dela in zanimivosti, pomembne za tvojo razlago, pazi na pravilnost in urejenost svojega besedila.*), saj naj bi to učenci in dijaki vedeli že zaradi **priprave** na tekmovanje. Če torej česa (npr. usmeritve k posebnostim jezika, vprašanja o biografskih podatkih, ki so pomembni za razumevanje dela) v navodilih za pisanje ni, to ne pomeni, da o tem tekmovalec ne sme pisati ali da tega ni mogoče upoštevati pri točkovanju – še posebej, če je vključevanje takih prvin **smiselno** glede na temo (naslov oz. navodila za sestavo) razlagalnega oz. razpravljalnega besedila. V višjih razredih srednjih šol se biografski oz. drugi podatki praviloma ne vključujejo v

problemsko obravnavo besedil, saj so esejske zahteve oblikovane tako, da za razpravljalno oz. kritično pisanje o zahtevani tematiki običajno niso relevantni; ustrezno zasnovi razpravljalnega eseja pa je, da dijaki znajo razpravo o književnem problemu umestiti v literarnovedni in družbeni kontekst.

V vseh tekmovalnih skupinah lahko tekmovalci pričakujejo **raznovrstne bralne naloge**; nekaj možnosti:

- **povzemanje, razlaga in osebno vrednotenje izhodiščnih besedil** (npr. na podlagi teme in konteksta),
- **analiza besedilnih podrobnosti** (zgodba, osebe, jezik, zgradba besedila, npr. razlaga odlomka/odlomkov, krajših besedil),
- razlagalni spis oz. esej na podlagi **ključnih besed**,
- interpretacija **neznanega besedila** in povezava z razpisanimi književnimi deli.

MERILA ZA VREDNOTENJE

Vse tekmovalce je treba seznaniti z merili za vrednotenje:

- **1. razred osnovne šole:** razumevanje (do **10 točk**), osebni odziv in njegova prepričljivost (do **5 točk**), zgradba besedila in jezikovna pravilnost – obseg in zapis (do **5 točk**),
- **2. do 5. razred osnovne šole:** razumevanje (do **10 točk**), osebni odziv in njegova prepričljivost (do **5 točk**), zgradba besedila, jezikovna pravilnost in čitljivost (do **5 točk**);
- **6. do 9. razred osnovne šole, srednja šola:** razumevanje (do **20 točk**), uporaba književnega znanja (do **10 točk**), prepričljivost osebnega odziva (do **10 točk**), zgradba besedila, jezikovna pravilnost in čitljivost (do **10 točk**).

Ocenjevanje besedil bo potekalo po istih kriterijih kot v prejšnjih letih, jih bo pa komisija prilagodila konkretni nalogi na šolskem, regijskem in državnem tekmovanju.

Predvsem na območnem tekmovanju bodo kriteriji dovolj podrobni, da bo ocenjevanje čim bolj objektivno. Ob kriteriju, ki se navezuje na razumevanje besedila, bodo navedene **ključne besede**, ki naj bi jih tekmovalec vključil v spis in jih pojasnil – če tekmovalec vključi tudi kaj takega, česar med ključnimi besedami (oz. prvinami za vrednotenje) ni, je to možno upoštevati, če se navezuje na naslov in navodila za pisanje spisa.

Navodila za vrednotenje nikoli ne morejo biti tako podrobna, da bi spise lahko vrednotil »računalnik«; temeljna značilnost katere koli zaokrožene pisne naloge na književno temo je namreč prepričljivost osebnega odziva, ki se navezuje tudi na bralno zmožnost ocenjevalca spisa ter primerjanje med spisi. Zato je ključno, da se ocenjevalci o kriterijih pogovorijo, poenotijo subjektivna ocenjevalna merila in se pri spisih, ki so ocenjeni različno, dogovorijo za skupno oceno. Namen skupnih izhodišč je predvsem opozoriti na zasnovo tekmovanja ter spodbuditi razmišljanje o bistvenih prvinah izbranih del – mentorji pa boste seveda presodili, kako izhodišča povezati s prakso, tj. kako tekmovalcem ustrezno pojasniti **cilje** oz. potek **priprave** na tekmovanje ter način **pisanja razlagalnih besedil**. Tudi letos bo komisija poleg teh izhodišč pripravila podrobna priporočila za mentorje in jih objavila na spletu.

OBMOČNO (REGIJSKO) TEKMOVANJE IN ZAGOTAVLJANJE KAKOVOSTI OCENJEVANJA

Ena od občutljivejših točk izvedbe *Cankarjevega tekmovanja* je ocenjevanje spisov na območni (regijski) ravni. V preteklosti je komisija prejela nekatere pripombe, ki so v glavnem izražale dvom v primerljivost ocenjevanja po regijah, ter predloge, praviloma usmerjene v poenotenje upoštevanja ocenjevalnih kriterijev s sestavo enotne, območne ocenjevalne komisije, ki bi ocenila vse spise na tej ravni tekmovanja. Ker bi bilo delo take komisije zaradi velikega števila tekmovalcev na območni ravni neizvedljivo (vseh tekmovalcev je približno 2.000), se primerljivost ocenjevanja območnih komisij zagotavlja drugače, in sicer:

- s podrobnimi navodili za pisanje razlagalnega spisa oz. esaja,
- z natančnimi navodili za ocenjevanje pisnih izdelkov tekmovalcev in
- z ustrezno izvedbo ocenjevanja območnih komisij.

Ustrezna izvedba ocenjevanja na območni ravni lahko pomeni dvoje:

- **razpravo o kriterijih za vrednotenje spisov v okviru celotne območne ocenjevalne komisije:** komisija skupaj prebere in komentira temeljne prvine, ki jih zajemajo kriteriji, ter uskladi njihovo razumevanje, se pogovori o tem, kaj bi lahko boljše spise ločilo od povprečnih, na kaj je treba biti posebej pozoren – nato pa se ocenjevanje izvede kasneje v paru (z zamenjavo spisov, lahko tudi zamenjavo ocenjevalcev), ali
- **ocenjevanje vseh spisov hkrati, na isti dan** (po modelu ocenjevanja na državni ravni) – ta oblika ocenjevanja je smiselna, ker omogoča skupno razpravo o zelo dobrih in šibkejših pisnih odzivih, morebitno ponovno branje in ocenjevanje spisov, ki so »mejni«, usklajevanje meril po branju vzorčnih spisov ipd.

Ker je bilo do sedaj ocenjevanje na območni ravni različno po regijah (prva oz. druga možnost), ni smiselno, da se določi zgolj eno kot edino možno obliko ocenjevanja. Brez strokovne odgovornosti vseh ocenjevalcev ter zaupanja v predano delo mentorjev in ocenjevalcev še tako domišljen sistem pač ne deluje – vsi skupaj pa brez dvoma verjamemo, da je najpomembnejše zagotoviti ustrezne pogoje, na podlagi katerih bodo do nagrad in visokih točk na tekmovanju prišli res le najboljši tekmovalci, ki jim je realna povratna informacija pomembna in jih spodbuja za nadaljnje razvijanje bralne zmožnosti.

PRIZNANJA ZA NAJBOLJŠE: DA ALI NE?

Vprašanje nagrajevanja tekmovalcev ni ne preprosto ne črno-belo; odločiti se je treba po tehtnem premisleku, pri tem pa izhajati iz naslednjega:

- *Cankarjevo tekmovanje v 1. VIO* so priprava na *Cankarjevo tekmovanje*; njihov glavni namen je motivacija otrok z bolj razvitimi jezikovnimi zmožnostmi za samostojno pisanje o prebranih knjigah.
- Mentorji na šoli samostojno presodijo, kateri prvo-, drugo- in tretješolci so zmožni zahtevnega branja in pisanja – in te povabijo na tekmovanje, z njimi berejo, se o prebranem pogovarjajo in jim dajejo zanimive bralne naloge. *Cankarjevo tekmovanje* ni bralna značka, zato ni smiselno, da se ga udeležijo vsi učenci; zahteva dodatne priprave in tudi veliko samostojnega dela.

- Za dodaten trud pri pripravi vsi tekmovalci prejmejo priznanje. Najboljši bi seveda lahko prejeli še dodatno pohvalo, a zgoditi bi se utegnilo, da bi državni komisiji kdo očital spodbujanje neustrezne tekmovalnosti in razvrščanje otrok. Ne glede na pozitivno pojmovanje tekmovalnosti v šoli, ki pri nas še ni dovolj utrjeno, bi se tako kaj hitro zgodilo, da bi imelo ponekod prezgodnje razvrščanje negativen vpliv na motivacijo otrok in mentorjev za tekmovanje – kar bi bila velika škoda.
- To, da tekmovalci ne dobijo bronastih priznanj, šoli ne preprečuje, da sama ne nagradi najboljših, npr. na sklepni prireditvi ali z umestitvijo najboljših besedil v posebno izdajo šolskega časopisa, ki deluje bralnomotivacijsko tudi za prihodnje leto.

Rime, ritmi ...

Potovanje med vprašanji in smernicami se končuje, čas je za temeljito večkratno branje, sestavljanje vprašanj na različnih zahtevnostnih stopnjah, za ure pogovorov, ki mentorju in njegovim mladim sogovornikom odstirajo nove pomenske plasti besedil. Za čas zbranosti branja in ognjevite razprave o pesmih, o tem, kaj je in kaj ni pesem, kako učinkuje in zakaj, komu so bližje zaljubljene, zasanjane *rime srca*, komu temni, morda celo uporniški *ritmi sveta* ... Vse to je lahko pesem – in pesem, kot vsi vemo, zares zaživi šele, ko jo za svojo sprejme bralec – in jo nosi naokoli kot kak *pesniški bog*:

Kaj vse je pesem

Pesem je,
ko se zbudiš
in je sončen dan.
Pesem pa je tudi,
če je deževen dan
in zato
še malo poležiš.

Pesem je,
kadar pomisliš nanjo
in si prepričan,
da je tudi ona pomislila nate.

Pesem je,
kadar najdeš na šolski klopi
droben list breze,
ki raste pred šolo,
in veš, da je zate.

Pesem je,
kadar se počutiš
kot pesem.
Kadar si žalosten kot pesem.
Kadar si vesel kot pesem.
Vse to je lahko pesem.

Če napišeš eno samo besedo: Ti.
Če napišeš eno samo besedo: Jaz.
Če napišeš eno samo besedo: Midva.
Vse to je pesem.

Največja pesem pa je,
če enostavno živiš
in deliš
pesmi naokrog,
kot da si en tak manjši
pesniški bog.

(Vinko Möderndorfer: *Romeo in Julija iz sosednje ulice*, str. 42–43.)

Vsem tekmovalkam in tekmovalcem ter mentoricam in mentorjem želim med *rimami srca* in *ritmi sveta* obilo izvrstnih bralnih izzivov in uspehov, ki jih bodo prinesli trenutki s poezijo.

Prof. dr. Igor Saksida,
predsednik državne komisije.

Ljubljana, julij 2022.